

Paweł Daniłowicz

"The Sample Survey : Theory and Practice", Donald W. Warwick, New York 1975 : [recenzja]

Przegląd Socjologiczny Sociological Review 30, 404-406

1978

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

konaleńia. B. S. Phillips koncentruje się na omówieniu zastosowania wywiadu w badaniach socjologicznych. Jednym z ważniejszych problemów dla autora jest omówienie interakcji ankieter—respondent. Formuluje on twierdzenie, iż pełna kontrola sytuacji wywiadu jest niemożliwa.

Autor wyróżnia trzy typy wywiadów: standaryzowany; niestandaryzowany (określany także jako nieukierunkowany); semistandaryzowany: Omawiając bliżej charakter tych wywiadów wskazuje, że techniką, która w największym stopniu minimalizuje zniekształcenia odpowiedzi respondenta, jest wywiad zogniskowany (Merton, Kendall), traktowany przez B. S. Phillipsa jako pewien przypadek wywiadu semistandaryzowanego.

W wywiadzie standaryzowanym badacz zmuszony jest do precyzyjnej konstrukcji pytań, które nie mogą być zmieniane w zależności od sytuacji wywiadu. Przy stosowaniu wywiadu niestandaryzowanego istnieje zupełna dowolność w manipulowaniu pytaniami dla uzyskania poszukiwanych informacji. Wywiad ten ma tę przewagę nad wywiadem standaryzowanym, że może dostarczać badaczowi informacji wzbogacających analizę badanego zjawiska. Dzieje się tak dzięki elastyczności zachowań ankietera, polegających m.in. na dodatkowej stymulacji respondenta, zmianach pytań i dostosowaniu formy pytań do sytuacji wywiadu. W wywiadzie zogniskowanym pytania dla respondenta nie są wyszczególnione, przy czym ankieter rozpoczyna wywiad ze znajomością zjawisk poddanych badaniu. Rozwój technik badawczych powinien zmierzać w kierunku minimalizowania zniekształceń odpowiedzi respondentów; wywiad zogniskowany jest techniką, która wśród technik obecnie stosowanych prowadzi w największym stopniu do minimalizowania takich zniekształceń. Jest tak, ponieważ ankieter w toku takiego wywiadu dokonuje obserwacji respondenta i może uchwycić nie tylko naturę zniekształceń, ale również ich źródło.

Stosuje się wiele sposobów zapobiegania zniekształceniom. Szkoli się ankieterów, uwrażliwiając ich na to, że ich własne zachowania mogą wywoływać określone reakcje respondentów. Zwraca się im uwagę na rolę wstępnego kontaktu z respondentem, określającego w znacznej mierze atmosferę dalszej rozmowy. W celu zwiększenia kooperatywności respondenta proponuje się akcentować ważność przeprowadzonego badania. Podnosi się sprawę znaczenia rzetelności rezultatów badawczych, charakteryzując m.in. problemy selekcji, szkolenia i nadzoru ankieterów.

W rozważaniach poświęconych konstrukcji kwestionariusza B. S. Phillips wprowadza podział pytań na otwarte i zamknięte, koncentrując się na kryteriach poprawności pytań, omawia zasady budowania sekwencji pytań (np. zasada zacieśniającego kręgu pytań), ustala inwentarz dyrektyw dla ankietera dotyczących sposobu zadawania pytań. Na koniec omawia techniki projekcyjne i inne nie ukierunkowane techniki badawcze.

Paweł Daniłowicz

Donald P. Warwick, Charles A. Lininger, THE SAMPLE SURVEY: THEORY AND PRACTICE, New York 1975 Mc Graw-Hill Book Company, Chapter 6: „Questionnaires Design”, s. 126—181, Chapter 7: „The Survey Interview”, s. 182—219.

Treścią rozdziału szóstego jest prezentacja podstawowych zasad projektowania kwestionariusza wywiadu lub ankiety. Można wyróżnić dwa podstawowe

cele przy projektowaniu kwestionariusza: otrzymanie informacji istotnej z uwagi na cele badania oraz zbieranie informacji o maksymalnej rzetelności i trafności. Pierwszy z tych celów można określić jako istotność, drugi jako dokładność informacji. Zapewnienie istotności uzyskuje się przez dokładne sprecyzowanie poszukiwanych danych. Dokładność osiąga się natomiast dzięki takiej konstrukcji sekwencji pytań, która może odpowiednio motywować respondenta i ułatwić mu udzielenie odpowiedzi na pytania.

Przed rozpoczęciem badań zasadniczych badacz musi rozstrzygnąć dwa podstawowe problemy: po pierwsze, czy w badaniu mają uczestniczyć ankieterzy, po wtóre, czy pytania mają być otwarte czy zamknięte. Przy badaniu nie znanych zjawisk trudno jest rozstrzygnąć te problemy bez badań pilotażowych. Rozstrzygnięcie tych pytań polega m.in. na wyborze jednej z technik badawczych, takich jak wywiad kwestionariuszowy, ankieta telefoniczna, ankieta pocztowa czy też ankieta audytoryjna. W pracy znajdujemy szersze omówienie tych technik badawczych.

Następnie autorzy przedstawiają rodzaje pytań, wyróżniając pytania otwarte, prekategoryzowane, zamknięte z odczytywaną bądź pokazywaną (na karcie) listą możliwości. Po omówieniu każdego z tych rodzajów pytań podaje się wskazówki pomocne przy ich formułowaniu. Generalną zasadą jest otrzymywanie kompletnych i dokładnych informacji będących w zgodzie z celami badania, stworzenie sytuacji, w której respondent byłby maksymalnie kooperatywny, nienaruszanie sfery prywatności respondenta. Niewiele daje, jak twierdzą autorzy, uzyskanie wysoce szczegółowej informacji na jakieś pytanie, jeżeli miałoby to zniechęcić respondenta do dalszej rozmowy.

Osobną kwestię stanowi ułożenie sekwencji pytań, która powinna respektować logikę myślenia respondenta, aby udzielone przez niego informacje były tak dokładne, jak to tylko jest możliwe. Sekwencje pytań powinny więc być spójne i dotyczyć spraw jednej natury, ponieważ raptowne przeskakiwanie z tematu na temat może negatywnie wpłynąć na nastawienie respondenta do badania. Przejścia od jednej sekwencji pytań do drugiej powinny być poprzedzane pytaniem wiążącym bądź specjalnym objaśnieniem.

Omawiając problem pytań drażliwych autorzy zastanawiają się nad umiejscowieniem pytań tego typu w kwestionariuszu.

Dalsze omówienie dotyczy spraw technicznych związanych z kwestionariuszem, takich jak wielkość kwestionariusza, numeracja pytań, jakość papieru, rozróżnienie druku między pytaniem dla respondenta a instrukcją dla ankietera, symbole umieszczone w kwestionariuszu.

Celem rozdziału siódmego jest prezentacja modelu procesu komunikacji w badaniu surveyowym oraz przedstawienie praktycznych wskazówek co do prowadzenia wywiadu. Sukces wywiadu zależy od jakości i ilości informacji wymienianych między ankieterem a respondentem. Sposób zbierania informacji zależy od czterech czynników: ankietera, respondenta, problemu badawczego i sytuacji wywiadu. Zobrazowaniem tego problemu jest schemat czynników wpływających na proces komunikacji.

Następnie omawiany jest wywiad kwestionariuszowy z punktu widzenia warunków i okoliczności działających pozytywnie i negatywnie na uzyskiwane rezultaty. W tym kontekście mówi się o respondencie i ankieterze jako partnerach wywiadu oraz o takich elementach wywiadu, jak sytuacja przeprowadzania rozmowy, interakcja ankieter—respondent oraz wstępny kontakt ankietera z respondentem.

Autorzy wymieniają trzy główne typy zniekształceń procesu komunikacji w wywiadzie: płynące z interakcji, powodowane przez ankietera (błędy w zadawaniu pytań, notowanie odpowiedzi, motywowanie respondenta), wywołane przez respondenta (udzielanie odpowiedzi przez grzeczność, udzielanie odpowiedzi ze względu na ugrzecznione zachowanie ankietera, wprowadzanie w błąd nie dla ukrycia prawdy, ale dla pokazania się w roli autsajdera).

Ostatnią część rozdziału stanowią zagadnienia poświęcone takim problemom, jak przygotowanie społeczności do badań; przygotowanie respondentów do badań; planowanie czasu przeprowadzenia wywiadów ze względu na rozkład dnia respondentów; wyjaśnienie celu badań; sposoby przewycięzania przez ankietera wstępnych trudności w trakcie badań (niezastanie respondenta, odmowa przeprowadzenia rozmowy, przekonywanie o celowości przeprowadzenia wywiadu itp.); osoby trzecie; zadawanie pytań (dokładne odczytywanie pytań, świadomość specyfiki każdego pytania, zadawanie pytań ściśle, ale w sposób nieformalny, zadawanie wszystkich pytań, niesugerowanie odpowiedzi itp.); zapis danych; zastosowanie magnetofonu; zakończenie wywiadu.

Paweł Danitowicz

Eberhard Erbslöh, INTERVIEW, Stuttgart 1972 B. G. Teubner, ss. 119, bibl., indeks rzeczowy.

Praca jest zwięzłym podsumowaniem metodologicznej i metodycznej problematyki wywiadu badawczego.

Wywiad jest to pomiarowa technika badawcza oparta na bezpośredniej interogacji: zadawaniu pytań i uzyskiwanie odpowiedzi. Pytania i odpowiedzi tworzą językową warstwę interogacji, nad którą nadbudowuje się warstwa psychologiczna. W związku z tym wywiad badawczy może być traktowany jako szczególny rodzaj stosunku społecznego.

Wśród wywiadów badawczych odróżnić można:

1) wedle stopnia standaryzacji zachowań partnerów wywiadu: wywiady standaryzowane, częściowo standaryzowane i niestandaryzowane,

2) wedle rodzaju dziedziny, której wywiad dotyczy: wywiady kliniczno-terapeutyczne, społeczno-terapeutyczne, stosowane w poradnictwie zawodowym i surveyowe,

3) wedle ilości partnerów wywiadu: wywiady grupowe i indywidualne,

4) wedle ilości kontaktów badawczych: wywiady jednorazowe i panelowe.

Narzędziem pomiaru w wywiadzie badawczym jest kwestionariusz.

Z założenia, iż kwestionariusz służyć ma pomiarowi, wypływają odpowiednie dyrektywy dotyczące zasad jego budowy. Pytanie kwestionariusza musi być uzasadnione teoretycznie przez pytanie własne badacza wmontowane w określany program badawczy, ponadto musi być poprawne formalnie (logicznie i językowo) i pozaformalnie (z uwagi na możliwości odpowiadania na nie, jakimi dysponują respondenci). Z formalnego punktu widzenia odróżnia się pytania otwarte i zamknięte różnych rodzajów. Innym podziałów pytań dokonuje się przez uwzględnienie treści pytań (np. pytania o fakty i pytania dotyczące motywów, opinii itp.), funkcji pytań w toku wywiadu (np. pytania wprowadzające, sondujące, oddzielające sekwencje pytań) oraz pomiarowych własności pytania (np. pytania wprost